

Mont Ventoux, avagy „Jánoska pajtája”

Egy cívis vallomása

Elsős gimnazista koromban olvastuk Tót tanár úrral Petrarca nevezetes levelét, amelyben a Mont Ventoux megmászásáról számol be. Nem, nem tudtam még nevesíteni ezt az igényt, de akkoriban ébredhetett föl bennem a vágy: szerettem volna apám kertjét Vámospércsen az Őrséghez némileg hasonló vidékével együtt csak mint *tájat* ismerni, kirándulóként, minden gyakorlati kötődés, mezőgazdasági praktikum és haszonelv nélkül, kizárólag az önmegismerés és az esztétikai élvezet kedvéért. Akkor csupán *természet* volt számomra ez a szemnek is kellemes vidék, föld és ház, bármi, csak nem „kép”; bármi, csak nem táj, vagyis a természet transzcendens változata. Tehát csak mint tájat szerettem volna belakni a vidéket, és Petrarcához hasonlóan – legalább ebben hasonlítsunk – sokat olvastam a dombtetőn, ha nem is Szent Ágoston *Vallomásait*, mint ő. Hanem Jókai Mórt és James Fenimore Coopert. Magát a tájleírást eleinte olvasóként is ugyanolyan fölösleges ujjgyakorlatnak tartottam, mint a csendéletet rajzórán. Alma vázával, vászonlepedővel vagy anélkül – minek? A kezűgyesség fejlesztésének céljából. Az úgy motivációnak kevés. Szerettem tehát a tájat, de a csodálat érzete akkor még nem párosult nálam az ábrázolás igényével. Ebben a tekintetben Szomory Dezső imaginárius csataképsorozata, a *Harry-Russel Dorsan a francia hadszíntérről* volt rám felszabadító hatással, Vörösmarty meg az angol romantikusok társaságában, késő tizenévesen.

Mert, hűen eredeti érzéseimhez, a kisfiúként szerzett szűz benyomásokhoz, nekem határozottan tetszett Vámospércs. Na, nem munkahelyként. Hanem tájként. Még nem tudtam, mi vagyok, mi lehetnék, csak azt, hogy földművespalánta biztosan nem. El kellett hagynom, sőt el is kellett adnom az ingatlant, hogy belássam: ez volt számomra az idill. Ha a pusztán, akkor a pusztán. Ez volt az eszenciális gyermekkori őskert, a Paradicsom egyenes ági leszármazottja, még az sem baj, hogy nyaranta hasznot is hajt nekünk. Nem a kínai és a japán kert mikrokozmosza ez, ahol megtalálható a világ minden jelensége, csak éppen kicsiben, a mezőktől az erdőkön és a sziklakerten át a havasokig, ugyancsak nem a Korán

tagolása nyomán nyolc arányos részre tagolt arab kert Damaszkusz és Marrákes palotaudvaraiból. Vámospércsnek halvány köze sincs az optikai elvek szerint szerveződő, túlszabályozottságában unalmas, nagyképűségben szenvedő franciakerthez, de nem is az angolkert hatalmas, eső áztatta pázsitokat körbeölelő, szabálytalan formájú labirintusa ez, amelyet annyira szerettek, még ha a fennsíkon, egy-egy pillanatra meg is idézi azt. A kert, szokás mondani, mindent elárul arról, hogy tervezői és művelői miképpen viszonyulnak a Teremtéshez. Nézzetek ide, emberek, a miénk ilyen. Így viszonyulunk. Pontosabban így viszonyul apám, ő a mi kerti formatervezőnk, ő a mi *land artist*tünk. Ez meg a mi Tusculanumunk, elveszített, csehovi cseresznyés kertünk, bocsánat, pontosítok: *meggyes*kertünk, amelytől előbb szabadulni akarunk, s amelybe aztán mindörökre vissza fogunk vágyani. Ez az elvadult málnaföld a félszázados diófák árnyékában, a halápi erdő mellett. Ez legalább szép volt, de amikor a nyolcvanas évek közepén apám a Kétmalom utcai hátsó kertben is fölállított egy hatalmas fóliasátrat, amelyben állva is elfért az ember, abban már csak az eszelős, magamutogató gesztust láttam. A sátor nyáron befülledt, télen pedig nem védett semmitől, a repedező burkolatát állandóan cserélgetni kellett a düledező vázon. Belül fekete fóliával bevont földoszlopok álltak, azokból sarjadtak oldalt a palánták. Apám a sátor vázát méregzöldre festette, zöldre a kerti székeinket is, zöldre az udvari szerelőasztalt is, mindent, de mindent méregzöldre.

„Még az Úristen is zöld ezen a nyáron”, jegyezte meg maliciózan nagyanyám.

Mennyi négyszögöl hány aranykoronányi értéket képvisel, ez számomra akkoriban rejtély maradt, bevallom, kamaszként nem is igazán érdekelt. Addig azért eljutottam, hogy rákérdezzek: egy hektár, az valójában hány hold?

„Egy hold az pontosan mekkora, anya? Ugyanakkora, mint a Hold az égen?”, kérdeztem anyámtól kislánykoromban. Őnekik a Jászságban még akkora földjük sem volt, mint nekünk, szegényparasztként egészen más besorolás alá estek. A hold túlélte a metrikus mértékrendszer bevezetését, földnyilvántartási használatát csak kétéves koromban, 1972-ben szüntették meg. Ám a köznapi szóhasználatból csak csigalassan kopott ki, világosan emlékszem, hogy a földeken töltött időmben végig holdat mondtak a felnőttek, és nem hektárt. Megszokták, na. Hogy semmi ne lehessen egyszerű, a hold kisebb egysége a négyszögöl, s az 1 öl oldalhosszúságú négyzet területe körülbelül 3,6 négyzetméternek felel meg. Egy kataszteri vagy katasztrális hold pontosan 1600 négyszögöl, ami 0,575464 hektárral vagy 5754,64152861 négyzetméterrel egyenlő; és viszont: egy hektár pedig 100×100 méteres terület, azaz tízezer négyzetméter, ami 1,7377 katasztrális holddal azonos. Szóval „nekünk” dédapám idejében száztizenötezer-kettőszáz négyszögölünk volt, s ezt nem büszkeségből említem, materiális, pénzügyi értelemben véve ez, könnyen lehet, kevesebb a semminél, számukra mégis ez volt a minden; igazán kár volna összevetni a macsi földet a százezer hold fölötti terjedelmű mágnásbirtokokkal. Egy viszont közös. Ott is, itt is a földhöz való viszonyulás módja a beszédes, s a szerzés meg a mindent lenullázó vesztes története a sokatmondó.

A mi pótlék-Vámospércsünk körülbelül két holdnyi lehetett, így volt külön világ. Jókai Mór földje sem volt sokkal terjedelmesebb a Svábhegyen, amelyet regényhonoráriumából vásárolt a „hétháznak” is hívott falucskában, ebben a

már-már „hegyközségben”; s a következő években viruló kertgazdasággá bővölte a felhagyott kőbányát.

Az egyik nyáron, a nyolcvanas évek közepén kijelentettem, hogy soha többé nem jövök ide, a „majorságba”, idénymunkára, legyen akárhány hold vagy hektár. Nem jövök sem autón, sem vonaton, sem busszal, sem gyalog. Apám elfogadta döntésemet, eljutottunk tehát idáig. Nagybátyám, Pisti nem, ő attól kezdve tekintett engem semmirekellőnek és léhűtőnek. Látni, hogyan tükröződnek e diplomás ösztönlény résnyire húzódo szemében az övétől eltérő életstratégiák, s hogy milyen parányinak látszik benne mindenki más – nem az úgynevezett szellemi emberről beszélek, hanem a hozzá képest másféleről –, ez még az előzmények után is kiábrándító volt. Az atavisztikus indulatot, a korlátoltságot, a tulokságot még érteném, de az elvágólagos szándékot már nem. Igazán leszállhatna már rólam. Ehelyett többször megfenyegetett, öles metszőollóval a kezében próbált kiharcolni a saját házunkból, akkor „durrant el az agyam”, és kiabáltam rá, az hatott. Egyszer megcélt egy üres szenesvödörrel, lóbálta, lóbálta, aztán csörömpölve csapódott a téglaburkolatra a bádóg. Ilyesmivel nem ment nálam sokra.

Ez a perc is eljött, a szabadulása.

Apám még évekig járt a kertbe, egy szál magában, már nem kerékpárral, hanem vonattal, aktatáskával a kézben. Mit csinált ott egyedül egész nap? Kapált? Egyedül szedte a pöszmétét, málnát, mikor mit? Mire gondolhatott közben? Ugyanarra, amire én gondoltam Max Richter hegedűjével a fülemben, a kremsi börtön erősen kivilágított betonfalát, vaníliásárga homlokzatát és a mellette álló bíróság decens betontömbjét szemlélve egy hónapon át a szobámból, vagy a késő esti sétákon, amikor saját lépteim visszhangjától is összeresztetem a kísértetiesen üres utcákon, az ostorlámpák alatt? Amire én gondoltam egyfolytában, miközben ezt az emlékezést írtam? Hogy mire való ez az egész hóbelevanc?

Hogy ő maga választotta a saját börtönét.

Amikor anyám megbetegedett, nem maradt egyetlen segítőtársa sem. Egyedül már ő sem bírta.

Amikor minderről töprengtem, el kellett utaznom három napra Bécsbe, és ezen az apró úton olyasmi történt velem, ami ritkán szokott: egy hónap kisvárosi lét után fölébredt a vidékiségem. A kisvárosi énem, pedig születésemkor százhetvenezer ember vett körül, itt pedig harmincezer sem lakik, kevesebben vagyunk, mint Debrecen lakói voltak Csokonai idejében. Nem komplexus ez, amit jobb híján hívok vidékiségnek, hanem egyszerűen a kevés mozgás és a kevés változás előnyben részesítése munka közben. Ha éppen nem dolgozom, tőlem düböröghet mellettem Manhattan is, jól alszom. De azt hiszem, csakis így tudok a nem létező Debrecenben létezni, és egyszersmind írni róla. (Debrecenben nem tudnék, mert a létező város mint késői mutáció összezavarna.) Sokadik Bécs volt, mégis először: egyedül. Bár sokszor jártam a császárvárosban, de mindig kevés időt töltöttem itt, három-négy napot, és ezúttal nem kalauzolt senki, meghívóim a Bécsismeretet alapként kezelték, helyesen. Pedig Bécsnél még Párizst is jobban ismerem, azaz jobban ismertem idáig. Végre rendesen meg kellett tanulnom, hol találok a már sokszor látott múzeumokat, a szeretett, ám soha meg nem jegyzett fekvésű kávéházakat (bár a Café Sperlt, ahol az eljegyzésünket tartottuk, azt hiszem, hófúvás, szélvihar és áramszünet esetén is megtalálnám), végre eszembe

véstem, merre hány méter a város, hol a folyó, hol az erdő, melyik metró hova tart, és így tovább. Teljesen olyan érzés volt egy hónap Wachau után, mint amikor tizenéves vidéki fiúként először mentem föl egyedül a nagyvárosba. Nem történt most ott velem semmi lelki vagy egyéb szenzáció ezen kívül. Mégis döbbenetes volt visszatérni a megszokott, a hozzám nőtt, a kísértetiesen csendes Kremsebbe, a magányomba, kicsit összezavart fejjel, kicsit megint kevesebb illúzióval.

A rendszerváltással eljött a kárpótlás, az elpusztított Macs rehabilitációja, és ezzel együtt az aranykoronák ideje. Idehaza egy hektár átlagos aranykoronában kifejezett értéke 19. Gyöngébb minőségű földnek számítanak a 0 és 17 aranykorona közé eső értékű földek – ilyen lenne Vámospercs is a csekély humusz- és agyagtartalmú, a vizet nem tartó, hamar kiszáradó talajával –, jónak a 17 és 25 közöttiek, kiválónak pedig a 25 aranykoronánál többet érők, és Macs alighanem ilyen, jó zsíros feketeföld, bár homok Józsa vidékén is van.

1990-ben, a téesz fölözslásakor 35 katasztrális hold (lám, még mindig hold!) és 1469 négyszögöl föld, azaz a valahai birtok egynegyede került vissza apám nevére, 805,97 aranykorona értékben, vagyis ha ez volt az egynegyed, akkor a jelek szerint nagyapám megkértszerezhetette dédapám hetvenkét holdját. Egynyolcad arányban a belvárosi, Garay utca 18. számú, csinos, emeletes ház után is kapott apám kárpótlást, amelyben nagyapámnak volt tulajdonrésze 1950 előtt. (Az 1940-es debreceni címtár szerint Erdődy Lajos a tulajdonosa, de már az 1928-as választói névjegyzékben is a számomra ismeretlen Erdődy szerepel. Furcsa módon nagyszüleim elkobzott Ajtó utcai lakásáról nem esik szó a határozatban – talán sor került időközben valamiféle kártalanításra, összefüggésben Gere százados 1956-os szerepével? Nem hiszem, annak nyoma volna a család emlékezetében.)

A kárpótlással teljesen azonos időben, egyik télen valaki kifigyelte, hogy már senki sem látogatja a vámospercsi földet, zimankóban apám is alig járt. Tavaszra kirabolták mind a két pajtát, elhordták a berendezést ágyastól, asztalostól, kistraktorostól, rotációs kapástól, váltva forgató és töltögető ekéstől, kultivátorostól, közlőművestől, targoncástól és utánfutóstól, elhordták az utolsó szögig, el az utolsó lejárt szavatosságú szardíniakonzervig. Apám szerette volna pénzzé tenni legalább a traktort, kínálta is a rokonságnak, de nem kellett a kutyának sem a full extrás kollekció.

Végül a falakat is eltakarították, téglánként, csak a porlékony vályog maradt.

„Jánoska pajtája” a kisebbik föld elején, félig kiürítve, egy darabig még állt. A jellegzetes agrár-aromából, amely a gépolaj, a kilyukadt zsákban tárolt növényvédőszer meg a cefre szagából sűrűsödött össze, bekötött szemmel is fölismertem volna bármikor. Aztán annak is beszakadt a teteje, eső áztatta azt a kevés maradékot odabent.

Amikor vevőt is találtunk rá, először az apám nevére szereplő, legszebbik, diófás, házatlan földre, nem kis megkönnyebbüléssel vettem tudomásul a búcsú tényét.

A kétezer-tíz évek vége felé arról értesültünk, hogy éppen ugyanazt az államosított macsi földet készült fölvásárolni a BMW, amelyen egykor a családunk tanyája állt. Így van ez, gondoltam. Az 1990 után osztott kárpótlási jegyek zömét apámnak sohasem sikerült valódi vagyontárgyakra váltania, a több százezer forint névértékű papírok hamar elévültek. Most pedig a padláslesöprők után meg-

érkeztek ezüstszínű limuzinjukon a multik, ez lesz a kegyetlen csattanó. Szétszó-
rattatunk, eltörettetünk? Ahol szépapám a szőlőjét kapálta vagy kapáltatta a
napszámosaival, ahol nagyapám az eke szarvát fogta, ahol a díjnyertes bikánk
nevelkedett, ott most alvázak és karosszériák készülnek majd? Ott most majd
összeszerelik a máshonnan hozott alkatrészeket? Aki az eke szarvára teszi a ke-
zét, és hátratekint, nem alkalmas az Isten országára?

Nagyot néztem, de aztán kiderült, hogy á, nem ilyen egyszerű az: a gyár,
amennyiben lesz, Nagymacs mellett lesz, nem a mi otthonos földhátunkon.

Értem én, hogyne érteném, gondoltam: ezer új munkahely, gyarapodunk, mi-
egymás, de ahogyan a családtagok közti levélváltásokból is láttam, számunkra en-
nek ellenére határozottan kellemetlen érzés ez az újabb tulajdonosváltás. „A Deb-
recen szélén lévő Kismacs-Nagymacs városrész eddig nem volt túl népszerű
célpont a helyiek körében, de a beruházást követően a környék ingatlanpiaca fellen-
dülhet, a telkek felértékelődhetnek”, szajkózta kitarotán a sajtó. A földrajzi és az
érzelmi érintettség miatt mégsem lett túl népszerű a beruházás az enyéim között.

Apám egyszer megmutatta, merre teltek a kamaszkori nyaraik. Méterre pon-
tosan meg tudta mondani. Téeszről akkor már nem volt szó, a DATE tangazda-
ság kertjei mellett sétáltunk a rekkenő nyárban befelé, de magának a földnek a
képe nem maradt meg az emlékezetemben. Nemrégiben arra gondoltam, mielőtt
megjönnek a legújabb „gyarmatosítók”, megint ki kellene sétálni a macsi határ-
ba, búcsút venni a földünktől a magam nevében is, és így is tettünk. 2018 kará-
csonya után fogtuk magunkat, és lekövtük a családdal az egykori útvonalat.
A Hajdúböszörménybe vezető 35-ös útról balra befordulsz a névtelen benzinkút
után, és a Vállalkozók útja meg a Barakonyi utca sarkán megtalálod a hült he-
lyünket. (Vállalkozók útja, na, ez is micsoda műnév, hasonlít a vámospércsi Sport
utca esetlenségére, csak ez meg kiábrándítóan vadkapitalizmus-ízű.)

Itthon vagyunk. Itt is. Ha egy számítógépes alkalmazás segítségével egymás-
ra vetítjük az 1856–60-as meg a mai állapotot, látható, hogy maga a keresztező-
dés az udvarunk helyén van, ahol szemben állt a tanya az istállóval meg a mag-
tárral. Utóbbi lehet, hogy azonos a szomszéd ingatlan egyik máig álló, földszintes
épületével. Jegenyefasor vezet hozzá. Kétszáz éve volt gémeskutunk, az 1856–
60-as térkép színes grafikája jelzi. Jelképesnek találok, hogy maga a Vállalkozók
útja a mi tanyánk helyén halad át, szabályosan eltörölve a múltat. Azaz minket.
A tanya helyén olyasféle rögtönzött épületcsoport áll, amilyenből több százezer
található Kelet-Európa külvárosi és falusi telkein, nyilván lakás, garázs, raktár és
gazdasági udvar sajátos együttese ez is.

Kijött a házból egy férfi prémes szegélyű irhasapkában, udvariasan köszön-
tünk neki.

Kiemeltünk néhány vödrot, lapátot Ildiék csomagtartójából, és földet gyűjtöt-
tünk a fiaimmal a sárdagonyából, azt vittük át a temetőbe, mert apámék sírja
nemrégiben besüppedt. Most Domokos Márton-kert a táblák felirata, az egykori
dülőben egymást érik az építőipari és mezőgazdasági vállalkozók. „Róth és fia”,
ők például acélsarnokokat gyártanak. Nagy jövő elé néz az egész környék.
Kicsit késő most azonosulnom vele.

Álljunk csak meg egy pillanatra. Várjunk, hol is található ez a bizonyos Hadházy-
telep, ahol ezerkétszáz szegénynek nem volt sem iskolája, de még csak ivóvíze sem,

s ahol olyan horribilis volt a csecsemőhalálozás? Hát persze, Felsőjózsa déli részén. Azaz itt, néhány utcányira. Nem is olyan messze a Vállalkozók útjától meg a Barakonyi utcától. Ami akkor szántó volt, az most kertes, félagrár jellegű lakóövezet. Macsi Tóth-telepnek nincs ugyan nyoma, de egyre több jel mutat arra, hogy az is Józsa környékén terült el. Csak nem a Domokos Márton kert-előzménye voltunk? Találgatok megint, mindössze annyit szögezhetek le biztosan, hogy 1988–89-ben hét körszeletre osztották fel a Bellegelőt, s az így kialakított részek zömmel régi híres városvezetők nevét kapták, például a tizennyolcadik század végén élt Domokosét, aki Kazinczy által látott arcképének tanúsága szerint kék dolmányt viselt, és könyveket is írt, elmélkedve egyebek között „a keresztyének között ez idő szerint uralkodó romlottságnak kútfejeiről”.

Ha nem is az enyéim alapítottak errefelé telepet, annyi bizonyos, hogy minden tavasztól ősziig ugyanitt éltek, minden általam ismert ág. Abból, amit monoton mezőgazdasági tájként szoktak emlegetni a spleenes és fellengzős bölcsészek – amilyen huszonöt éve én is voltam –, abból a monoton tájból száznegyven holdnyi föld mi magunk vagyunk.

